

II Jornada de filosofia personalista: *El desencís ideològic en la societat actual*

ALBERT LLORCA ARIMANY

Coordenador del Grup de Filosofia Personalista
albert.llorca@uab.cat

El dia 20 de març de 2010 se celebrà la II Jornada de Filosofia Personalista programada i organitzada pel Grup de Filosofia Personalista de la SCF. La intervenció principal fou a càrrec d'Antoni Comín Oliveres, professor d'ESADE i diputat al Parlament de Catalunya, que tractà el tema «El desencís ideològic en la societat actual», sobre el qual el Grup de Filosofia Personalista ha desenvolupat la seva activitat d'estudi i reflexió en les seves sessions de treball habituals en el present curs 2009-2010. Farem una breu crònica de la *intervenció d'Antoni Comín*, de les *intervencions posteriors a la Taula Rodona* i de les corresponents *respostes del ponent* a les esmentades intervencions.

Començà la ponència sota la pregunta: què es pot entendre per desencís ideològic en la nostra època? A quin suposat encís previ faria referència? La primera hipòtesi apunta al final del cicle de la modernitat en el segle XX, de manera que les seves ideologies –al menys les més extremes: feixisme i comunisme– han acabat el seu protagonisme. I la conseqüència immediata ha estat un notable desgavell i dispersió; succeint quelcom semblant –deia el ponent– que descrivia la dialèctica històrica de Hegel quan explicava el pas de la decadència de l'aristotelisme a la dispersió intel·lectual que mostraren les escoles hel·lenístiques. El ponent trobà, com a fil conductor en el final de la modernitat, una dialèctica anàloga a l'esmentada entre els valors il·lustrats i la religió, i per mostrar-la endegà un procediment didàctic de to fenomenològic-hegelià pel qual varen anar apareixent les «figures» civilitzadores en el món contemporani; a partir de la dialèctica entre els esmentats valors il·lustrats i la religió, a mena «d'esglaons» del deliri posterior a la modernitat. Heus aquí les esmentades figures.

La primera figura que apareix és la *postmodernitat*. Els seus portaveus afirmen que la modernitat ha fracassat perquè no ha fet el que deia que faria. Així, la modernitat, per a ells, ha aparegut a través de dues ideologies dominants –liberalisme i socialisme– que han desenvolupat, cadascuna a la seva manera, la trilogia *llibertat, igualtat i fraternitat*. I afegixen, a més, que la secularització moderna és fallida, ja que ambdues ideologies han actuat com a «religions encobertes», la qual cosa ha conduït paradoxalment –enarborant els valors il·lustrats– al totalitarisme. Per tot això,

els postmoderns neguen l'objectivitat dels valors morals, establint com a veritat fonamental el relativisme moral.

La segona figura que sorgeix és el *neoliberalisme*, que és, en certa manera, modern. Però la seva «modernitat» és una perversió dels valors moderns, ja que comporta una transformació de la llibertat humana individual en «llibertat de l'interès». D'entre les conseqüències que se'n deriven, hom constata la reducció de les relacions socials en termes de «mercat», de conversió dels ciutadans en mers consumidors. En certa manera, el neoliberalisme és el «disbarat» de la modernitat, i en aquest sentit representa un enorme desencís, ja que el món que produeix és un món sense ànima, sense projecte col·lectiu, en el qual l'estat hi té poca intervenció, deixant via lliure al mercat.

La tercera figura és el *neoconservadorisme* o «fonamentalisme» occidental, diu el ponent, que es presenta com una reacció contra el relativisme postmodern. En el neoconservadorisme sí que hi ha valors prefixats mitjançant la religió, en termes pre-moderns, de manera que aquests valors religiosos són «impermeables» a les aportacions de la ciència (un exemple emblemàtic és la contraposició irreconciliable entre evolucionisme científic i creacionisme literal, que el conservadorisme manté.). Una altra característica del neoconservadorisme, posada de relleu pel ponent, és l'aplicació contundent dels seus valors religiosos a la vida privada; no a l'esfera pública. En aquest sentit, els neoconservadoristes han après a construir marcs, a desplegar els «eixos axiològics» bàsics, dividint la societat en esquemes que els afavoreixen, com ho és la divisió quasi esquizofrènica entre molta religió en la vida privada i molts interessos –cobdícia en el lliure mercat– en la vida pública.

La quarta figura és el *fonamentalisme no occidental*, que té, malgrat ser-ne un enemic, un punt en comú amb el neoconservadorisme: ambdós ofereixen una versió pre-moderna de la religió, malgrat que els fonamentalistes no occidentals són pre-moderns en tot i frontalment enemics del capitalisme.

Hom pot fer un quadre orientatiu en el qual el neoconservadorisme o fonamentalisme occidental estaria en el punt mig de l'oposició entre fonamentalisme no occidental i neoliberalisme. En aquest marc, hom constata que l'estat modern –del qual l'estat del benestar en fou l'expressió més valorada– perd, en el món d'avui, potència i presència. Què comporta el fonamentalisme no occidental? Hom diria que aposta per una mena de síntesi cultural-religiosa en la direcció d'instalar una lògica «comunitària» que fa compartir valors que estan per damunt dels interessos particulars i que, en aquest sentit, tenen llibertat individual. Una exemplificació d'aquest procés és la dura reacció que manifesta contra la globalització econòmica, social i cultural.

Arribats aquí, la pregunta que, segons el ponent, resulta escaient és aquesta: quina d'aquestes «figures» anteriors angunieja més? Són «monstres» substituïts de la societat moderna? Sempre hi ha una relació fallida entre modernitat i religió? A quines conclusions es poden arribar a partir de les reflexions precedents?

El problema que rau permanent és el de la *llibertat humana*, que resta assetjada per dos fronts prou durs: el fonamentalisme dogmàtic i/o fanàtic (sigui no occidental o conservadorista occidental) i el relativisme representat pels postmodernistes i neoliberals.

Com rescatar, llavors, la llibertat humana? D'una banda, la postmodernitat afirma que la raó no pot ser totalitària, de manera que no pot sostenir valors ideals. D'altra banda, el fonamentalisme en llurs dues afirmacions afirma que els nous fonaments civilitzatoris els ha de proporcionar la religió, que aboleix la modernitat. Què fer, doncs? Un pensador de la talla de Jürgen Habermas intenta integrar a la racionalitat dialògica l'experiència religiosa com a font prepolítica de normes bàsiques. A fi de què? D'ajudar a restaurar la modernitat. De manera que el reconeixement del simbolisme religiós ha de contribuir a l'autolimitació de la raó moderna, una raó fronterera reconeixedora del valor que la religió pot oferir.

Aquesta línia ja l'havia iniciada, segons el ponent, Emmanuel Mounier: es tracta de refer la modernitat —és sabut que Mounier inicia el seu projecte sota el lema «Refer el Renaixement»— deixant com a bàsic que la persona està per damunt de la vida i que les nostres causes valen més que les nostres vides. Els valors il·lustrats moderns, llavors, poden inspirar un sacrifici, però sense córrer el risc del totalitarisme de les ideologies, com si fossin religions fanàtiques.

En el decurs de la taula rodona posterior a la ponència, foren plantejades consideracions, reflexions i interrogants que recollim succintament en els següent apartat. En primer lloc, hom parlà del desencís actual davant del domini de l'economia sobre la política, alhora que es plantejà l'estranya paradoxa (fruit de la conjuminació entre la postmodernitat i el neoliberalisme polític) que l'estat actual «controla» legislant cada cop més la desregulació de la vida social, tant en l'àmbit econòmic —potser el més evident—, com l'educatiu, el dels mitjans de comunicació de masses, etc; tot apareixent, com a resultat, una mena de descontrol suposadament «controlat» sota una constant preocupació per reduir despeses en l'erari públic mitjançant la minsa intervenció directa de l'estat en la vida pública. En segon lloc, es plantejaren interrogants sobre l'abast de la idea de progrés de la modernitat, vist des del món actual. En tercer lloc, es llançà una pregunta-intervenció sobre si hi ha hagut, en la modernitat, algun encís o projecte il·lusionant en la qüestió de la relació entre la política i la religió. En aquest punt, es va fer referència a l'enfocament, arran del Concili Vaticà II, adoptat en el seu moment a casa nostra per Alfonso Carlos Comín —precisament pare del conferenciant— sintetitzat en la fórmula «Cristians pel Socialisme», base del posterior «Eurocomunisme» de la dècada dels anys setanta, com a expressió de la saviesa personalista no prou aprofitada en el món actual. En quart lloc, es plantejà quin sentit té que el neoconservadorisme generi —mitjançant l'aplicació de la religió «premoderna»— posicions netament fonamentalistes o radicals que afecten preferentment

la vida privada d'algunes persones i, en canvi, no endeguí cap discurs sobre polítics socials que siguin benefactors per als més desatsos de la societat. Finalment, s'abordaren els problemes que ha plantejat el neoliberalisme en fer creure que els interessos «són» els valors que cal seguir, la qual cosa pot ser avaluada no com una «crisi» de valors, sinó com una mena d'«idolatria»; una usurpació dels valors humanitzadors.

L'heterogeneïtat de les intervencions, però alhora els vincles crítics i reflexius que les incitaren, permeteren al ponent contestar-les a través d'un discurs únic força complex i enriquit pels suggeriments anteriors. Heus aquí la síntesi de la contestació:

- D'una banda, pel que fa al desencís iniciat per la postmodernitat, el neoliberalisme i els interrogants sobre l'abast del progrés, el ponent aclarí que el dipositari de la modernitat fou, en l'època contemporània, representat en gran mesura pel socialisme –que fou l'expressió moderna de l'optimisme històric i del sentit del progrés– i no tant pel liberalisme.

- Així mateix, pel que fa referència als postmoderns, que apareixen en els anys 80 i 90, representen la «derrota» de la utopia socialista, i en aquest punt el desencís ideològic és palès. Però a la vegada, afegí que no hi ha hagut simetria entre liberalisme i socialisme a l'hora de representar la modernitat en la societat contemporània, donat el fet que el capitalisme –fill del liberalisme– no desenvolupà pròpiament la modernitat.

- En tercer lloc, les anteriors consideracions portaren al ponent a concloure que la reconstrucció de la modernitat –és a dir, del paper de la racionalitat en el progrés civilitzatori– vol dir, també, la superació del capitalisme. I quina és la direcció cap a on cal anar? Cap a la restauració de la modernitat des dels valors cristians –és la posició mounieriana–, la qual cosa significà anar desgranant inicialment la seva proposta del «socialisme de mercat» com a millor alternativa.

- En quart lloc, en aquesta macroproposta, el ponent assenyalà que el moviment antiglobalització és una forma de contribuir a superar el desencís per la modernitat malmesa i per reconstruir-la. I és en aquest marc de l'antiglobalització on es posa de relleu la manca d'intervenció de l'estat ja esmentada, enfront de la queixa contra les grans companyies multinacionals i la «desregulació» permesa del mercat energètic i financer mundial.

Per acabar, el ponent abordà la qüestió de la nova «idolatria» dels valors neoliberals dominants avui. Considerà que no és sinó una nova forma de relativisme axiològic i per fer-hi front, se serví de les aportacions de John Rawls, per a qui és possible una societat de mercat no capitalista (cosa que ja Mounier proposava en la seva època) que s'ha de concretar, aquesta societat de mercat no capitalista en les empreses cooperatives (Mounier parlava de «persones col·lectives») lligades al finançament ètic –«banca ètica», en diem avui–, i en la desmercantilització del treball i consum responsable. Trets que formen part del projecte de «socialisme de mercat» en el que treballa des de fa alguns anys.